

Sicole

Les cawetes di codjowaedje des rwaitants di l' indicatif prezintrece

[*suffixes de conjugaison de la 3e personne du pluriel de l'indicatif présent*].

Ele vinèt tertotes do latén *-ant* (*amant* = i voeyèt voltî). Mins ele n' ont wårdé k' ene ou deus lete(s) do shuvion, diferinnes sorlon les contrêyes del Walonreye.

Viebes simpes

Lidje / Årdene: ene seule voyale, k' on scrît avou on halcrosse T padrî.

* Lidje-Vervî-Måmdey-Oufalijhe-Transene-Hu-Nametche + rifondou 1: **-èt** : i tchant**èt** Bén, les fis Matî / i wait**èt** tertos l' fotbal / cwand i s' margay**èt**, i spiy**èt** l' manaedje / les boledjîs prustixh**èt** l' pàsse / Yolande et Audrè ratind**èt** famille / ele fijh**èt** des biestreyes grosses come zeles.

* Sint-Houbert, Bastogne... **-ant**: *ele tchant**ant** bin, les crapaudes / i wait**ant** bin a zels / i spiy**ant** cobin les chèles cand i s' mâvl**ant** / i finich**ant** leûs scoles â meûs d' jun / Marcele et Ivone ratind**ant** famille totes les 2 / ele fuz**ant** des biestrîes.*

* Maissin-Bive-Arniye: **-at**: *zès, i tchant**at** bin / i wait**at** tourtous l' fotbal al tévé / i spiy**at** les tèchons / ile finich**at** leûs scoles toutes les 3 çt anée ci / les 2 bèles-fîes ratind**at** famîe / ele fuj**at** des biestrîes*

Nameur / Tchâlerwè: N + voyale, k' on scrît avou on halcrosse T padrî.

* Nameur-Dinant-Houyet + rifondou 2: **-nut**: i tchant**nut** Bén, les fis da Matî / i wait**nut** tertos l' fotbal / cwand i s' dispetron**nut**, i spiyn**nut** l' manaedje / les boledjîs prustixh**nut** l' pàsse / Yolande et Audrè ratind**nut** famille / ele fwaiyn**nut** des biestreyes grosses come zeles.

* Roman Payis / Courcele: **-nèt**: *i tchant**nèt** / i wait**nèt** / i spiyn**nèt** / i finich**nèt** / ele ratind**nèt** famille*

* Tchâlerwè: **-neut = -nêt**

El Lovire-Les Scâssenes (discâ Payis borén): T + E (avou on halcrosse NT)

* **'tent = 'të**: *i cant'**tent**, i raguid'**tent**, i dd a qui dit'**tent** k' i dd ont, èy i dd a qui dit'**tent** k' i dd ont nî. Mès i dd a pus qui dit'**tent** k' i dd ont k' i dd a qui dit'**tent** k' i dd ont nî.*

Viebes al ristitcheye voyale

Egzimpes di sfwaits viebes (â câzant = al 1re djin do singulî)

* moster: dji mostere, dji rescontere

* tchicter: dji tchictêye (*dju tchictîye*)

Lidje / Årdene: pont d' candjmint: ele mostr**èt** leus counetes so Intrernete; Les Rodjes Diâles rescontr**èt** Djibraltâr, s' i tchict**èt** trop lontins, li mājhon serè vindowe.

Nameur / Coûtchant walon: ristitcheye voyale: ele mosternut leus fesses; la k' i resconternut Bén leu vijhén a Malaga, avou ene ôte feme; s' i tchictêynut trop lontins, li mājhone serè vindowe.

Eciclopedeye :

Kékes mousseures

On **pantalon** u ene **marone** u ene **coulote** u on **cou d' tchâsse**, c' est ene mousseure ki catche li drî et les djambes.

Sôres di marones:

* longs pantalons: bleus djines (ordinaires, schoyous = distindous; uzés esprès, trawés esprès...); pantalon d' trinnigne, di pidjama, pantalons gofs.

* coûtès coulotes: coulotes di fotbale, chortes, bermudas.

Uzaedje: les pantalons, ci n' esteut k' po les omes disca diviè 1950. Mins dins des manaedjes k-i-gn-aveut, c' esteut l' feme ki poirtéve li marone.

Pårteyes d' ene marone: brayete, potches = taxhes, cingue, abertales / burtales.

On **scançon** (puvite po les omes) u ene **pitite coulote** (purade po les comeres), c' est on ptit mousmint k' on mete so s' brodî, dizo on pantalon ou ene cote, et ki rascovere les pârteyes.

Sôres di scançons et di pititès coulotes:

* longs scançons: divant 1950; scançons amrikins (come des coûtès coulotes).

* pititès coulotes di comeres: todi pus coûtes a cåze do reschandixhaedje del Daegne [*réchauffement climatique*]; les pus coûtes, c' est djusse deus linwetes; pus coûtes sont ele, pus tchir valèt ele.

Ene **tchmijhe**, c' est on mousmint do dzeu do coir, avou deus mantches, ki s' abotnêye padvant; dinltins, les botons estént djusse ådzeu, asteure, c' est so tote li longueur.

Sôres di tchmijhes:

* âs longuès mantches; âs coûtès mantches.

* blankès tchmijhes, tchimijhes a carimadjoyes

Pårteyes: panae: long boket ki pindeut et catchî l' dirî.

Ratourneures: * esse cou et tchmijhe / candjî d' idêye come di tchmijhe

* a panae volant, a panae-cou

Ene **purete** u ene **tchimijhete** u ene **flanele** u ene **normåle**, c' est on lindje k' on mete sol mitan dzeutrin do coir, dizo les tchmijhes ou ptits djilets.

A defini pâzès scolîs: cazavek, caracô, tchapea å barada, tchetoere, salopete

Belès Letes : sicrijheu e walon

Joseph Bodson

Joseph Bodson, c' est on scrijheu e walon do payis d' Nameur, di Soye, dilé Florefe. Di s' mestî, il esteut eployî a Termonde.

E 2003, il a-st eplaidî on live di prôze powetike : «Li moirt do Blanc Matî». E 2016, il replaide «Mareye, ene vicåreye», des tåvleas.

Li cri

On a rintré l' waeyén. On etind crîner l' dierin tchâr. Elle est la, padrî, trimpêye di souweur, avou ses mwins so s' vinte. Ça saetch. Ele n' âreut nén dvou. Ele boute di trop.

Nouv moes k' ça deure. Li pwès. Li balot. Li balon. Li saetch. Çou k' ele poite e s' vinte. Ki lyi distinke ses djambes cwand ele rote. Li saetch so li dvant. Lyi infele ses tchveyes. Li diswaibeye. Li grossixh. Si honte et s' firté.

Si mwaisse ovraedje. Si djoû d' glwere. Dispû des djoûs et des niûts k' elle î sondje. Dins li spexheur. Sitindowe so s' dos avou l' ome ki ronfele a costé. Ele ni sait doirmi. Ele li voet ddja. Ça va esse on gamén, elle end est seure. Des tchveas tot crolés. Ele li voet ddja cori, la, po monter l' tiene. A costé do bwès. Dins l' pî-sinte. Les djins si rtoûnnut. "Ké bea gamén! C' est s' moman tote raetcheye." :: "Oyi mins l' nez, c' est l' nez da Matî."

(Mareye, ene vicåreye, p. 37)

Tchanson

Emacralaedje

Resploe

Les Blankès Dames et les Macrales / Di Cir mousseyes so l' aiye do Vint / Volèt dvins l' Nute às Stoeles d' ârdjint... / Blankès Dames et Macrales...

Leu tchanson rmowe minme l' âme do Diåle, / Pus bele ki l' cisse do Råskignou, / C' est ene tchanson ki rind bablou... / Blankès Dames et Macrales

III. Po l' amour

I voet ene nowe crapåde parexhe divant l' bôme... / Ses tchveas sont come des pâtes et s' tchivleure rebôme, / Ses lepes sont des pavwers et s' boke reye tofer... / Al loukeure di blouwet et d' cir, si vizaedje est houcaedje di dzir...

Tot potchant djus d' si tchvâ, i s' mete a djnos dvant l' Bele / Et rabresse ses ptits pîs, pu l' fwait ashire so l' sele... / I l' pormoenne avâ l' pré, tresse des coronas di fleurs / Po gâyoter l' beaté di s' mayon, di s' monkeur... / Di tot s' cour, ele lyi tchante les resploes des nûtons / Ele lyi fwait goster l' lâme del banne do cir... Adon, / I vont dvins l' bôme, eshonne, si couthî so l' mossea, / Et l' Amour les

